

Загалом організаційний комітет прийняв до друку 38 тез наукових доповідей, але охочих узяти участь в обговоренні набагато більше: на жаль, через війну не всі мали таку змогу.

Організаційний комітет і редакційна колегія щиро дякують усім авторам, які виявили зацікавленість та долучилися до проведення Всеукраїнської науково-практичної конференції (за міжнародною участю) «Актуальні питання судової психологічної експертизи у справах за позовами про відшкодування моральної шкоди».

Саме завдяки вашій публікаційній активності ми маємо честь провести цей захід.

Вдячний вам усім! Успіхів і наснаги!

*Директор
Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України*

Олександр Ключев

Максим В'ячеславович Агулов,
кандидат психологічних наук, завідувач Донецького відділення
ННЦ «ІСІ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Мін'юсту України,
м. Краматорськ, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0779-1664>;
e-mail: maksimovich111@gmail.com

Марина Леонідівна Міхеєва,
завідувач сектору КПСВД Донецького відділення ННЦ «ІСІ ім. Засл.
проф. М. С. Бокаріуса» Мін'юсту України, м. Краматорськ, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9949-5810>;
e-mail: mary.mskheeva@ukr.net

Деякі аспекти судової психологічної експертизи щодо компенсації моральної шкоди

Maksym Ahulov, Maryna Mikheieva
**Some aspects of Forensic Psychology Analysis
as for Compensation for Moral Harm**

Анотація. Розглянуто актуальні аспекти визначення компенсації моральної шкоди у контексті сучасної проблематики судово-експертної діяльності. Підкреслено значущість судово-психологічної експертизи щодо оцінки соціально-психологічного контексту психотравмувальної ситуації.

Ключові слова: моральна шкода, судово-психологічна експертиза, моральні страждання, психотравмувальна ситуація.

Abstract. Some theoretical and methodological issues related to the subject specification of forensic psychology analysis in cases of compensation for moral harm and issues of formalizing value of moral harm are outlined.

Keywords: moral harm, mental tension, legal and psychological concepts, formalization of suffering value.

Компенсація моральної шкоди — суперечлива та недостатньо розроблена проблема правового простору України. Значною причиною протиріч є відсутність чіткого алгоритму, який дав би суду змогу адекватно й обґрунтовано визначати розмір компенсації під час розглядання конкретної правової колізії.

У чинному законодавстві України поняття «моральна шкода» визначено як «втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб» [5].

Чинне законодавство окреслює події, які можуть спричинити зміни в психологічній структурі особистості та стати підставою для визначення моральної шкоди: порушення прав людини

(права на майнову або інтелектуальну власність, право на активне громадське життя тощо); приниження її честі, гідності, престижу або ділової репутації; моральних страждань у зв'язку зі змінами фізичного стану, стосунків з оточуючими людьми; у разі настання інших негативних наслідків [5].

На жаль, у сучасній практиці правової діяльності рішення суду найчастіше не містять чіткого обґрунтування розміру компенсації моральної шкоди у грошовій формі. Однією із суттєвих причин зазначеної проблеми є складності щодо визначення ступеня емоційних переживань потерпілого, і (як наслідок) компенсаційної суми, розмір якої залежить від характеру та вагомості завданих людині моральних страждань [6]. На нашу думку, проведення судової психологічної експертизи є суттєвим фактором об'єктивного визначення стресогенності подій, що травмують, рівня і змісту переживань і страждань потерпілого відповідно до індивідуально-психологічних особливостей його особистості.

Вважаємо, що у традиційній методиці розрахунку компенсації моральної шкоди недостатньо уваги приділено врахуванню психолого-фізіологічних чинників для оцінювання фактичних втрат фізичного, психічного здоров'я та деструктивних змін особистості. Поділяємо думку Д. Котова, який вважає, що під час визначення розміру компенсації моральної шкоди слід враховувати:

- індивідуальні (психологічні, фізичні та соціальні) особливості спричинювача шкоди та потерпілого;
- тривалість негативного впливу на потерпілого;
- культурні, релігійні та інші духовні особливості спричинювача шкоди та потерпілого [3].

Детермінантами відповідного обґрунтування компенсації є розуміння сутності та змісту страждання як психічного явища та інтерпретації його в контексті деяких психолого-фізіологічних особливостей внутрішнього світу потерпілої особи [4].

У сучасній зарубіжній та вітчизняній теорії та практиці судово-психологічних експертних досліджень не існує загального підходу до визначення ступеня моральних страждань. Науковці виокремлюють різні необхідні та достатні ознаки для диференціації різних рівнів страждань. В. Єнгаличев та С. Шипшин загальними критеріями визначають глибину та інтенсивність переживань

особистості [1]. А. Южанінова пропонує разом з інтенсивністю переживань урахувати їх тривалість та можливі наслідки психотравми, об'єктивну та суб'єктивну значущість наданого травмувального впливу [7]. А. Калініна пропонує враховувати ступінь і тривалість змін психічної діяльності [2]. Ф. Сафуанов виокремлює рівень проявів змін психічної діяльності та її динамічні особливості [6].

Компетентність експерта-психолога дає змогу диференціювати оцінку потерпілим своїх страждань як таких, що повністю відповідають дійсності, відповідають частково або зовсім не відповідають. Зрозуміло, що важко ставити під сумнів твердження людини про її страждання, оскільки переживання є суб'єктивним особистісним досвідом. Сукупний психологічний аналіз юридично значимої ситуації, адекватний добір методів психодіагностики сприяють визначенню особливостей психічних переживань особистості та допомагають об'єктивувати суб'єктивні висловлювання про них потерпілого.

Проведення психологічної експертизи дає змогу оцінити соціально-психологічний контекст ситуації відповідно до індивідуальних психологічних особливостей підекспертного, виокремити несприятливі психофізіологічні чинники, змодельувати емоційний стан підекспертного та ступінь його впливу на свідомість та поведінку об'єктів дослідження у юридично значущих обставинах, що синтезується у висновках судово-психологічної експертизи та сприяє об'єктивності судових рішень щодо компенсації моральної шкоди.

Перелік джерел посилання

1. Енгальчев В. Ф., Шипшин С. С. Судебно-психологическая экспертиза. Калуга ; Обнинск ; Москва, 1997. С. 156—159.
2. Калинина А. Н. Теоретические и методические основы судебной психологической экспертизы по делам о компенсации морального вреда : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2006.
3. Котов Д. В. Критерии определения размера компенсации морального вреда. *Адвокат*. 2004. № 8.
4. Майстер І. Критерії визначення розміру компенсації моральної шкоди. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 4.

5. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : постанова Пленуму ВС України від 31.03.1995 р. № 4 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95> (дата звернення: 30.01.2022).
6. Сафуанов Ф. С., Харитонов Н. К., Дозорцева Е. Г. и др. Компенсация комплексной судебной психолого-психиатрической экспертизы по делам о компенсации морального вреда. *Практика судебно-психиатрической экспертизы*. 2005. № 43. С. 337—347.
7. Южанинова А. Л. Судебно-психологическая экспертиза по делам о компенсации морального вреда. Саратов, 2000.

Дар'я Іванівна Акіменко,
судовий експерт сектору досліджень у сфері інформаційних
технологій Сумського НДЕКЦ МВС України, м. Суми, Україна,
e-mail: happy-life111289@icloud.com

Загальна проблематика відшкодування моральної шкоди в Україні

Daria Akimenko

General Issues of Compensation for Moral Harm in Ukraine

Анотація. У статті розглянуто питання моральної шкоди та проблеми її відшкодування в Україні. Метою статті є проведення загального аналізу поняття моральної шкоди, окреслення проблем, пов'язаних із відсутністю порядку та критеріїв розрахунку відшкодування.

Ключові слова: моральна шкода, компенсація моральної шкоди, відшкодування, рішення суду.

Abstract. This paper considers the issue of moral harm and the issue of its compensation in Ukraine. The paper purpose is to conduct a general analysis of concept of moral harm, outline issues associated with the lack of procedure and criteria for calculating compensation.

Keywords: moral harm, compensation for moral harm, compensation, court decision.

Відшкодування моральної шкоди є доволі новим способом захисту в цивільному судочинстві України. Під моральною шкодою розуміють втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, завданих фізичній або юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб.

На сьогодні чинним законодавством України передбачено низку підстав і порядків відшкодування моральної шкоди. Як форми моральної шкоди Цивільним кодексом України закріплено: фізичний біль і страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; душевні страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; душевні страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку зі знищенням чи пошкодженням її майна; приниження честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.